

Enligt relativitetsteorin kan inget meddelande, ingen signal, överföras från en plats till en annan med högre hastighet än ljusets. Det betyder, om vi vill kommunicera med en avlägsen ort, att först våra efterkommande kan få ett svar från mottagarna av vårt meddelande. Det går att överföra information, men ingen dialog kan komma till stånd, ingen dialog där en människa är den ena samtalsparten. Och om människorna i en framtid sänder ut expeditioner, kan man från den här planeten sända budskap till dem, men det går inte att få svar inom en generation.

Detta är en outhärdlig tanke. Känslan av att någon är så avlägsen att man inte kan få svar under sin livstid måste arbetas bort. Sciencefictionförfattarna har känt sig tvingade att uppfinna ett kommunikationsinstrument, en sorts radio, som tillåter en omedelbar dialog. De har, som jag ser det, inte kunnat acceptera de levande varelsernas obönhörliga isolering genom avstånden som, omräknade till tid, mångfaldigt överskrider deras livslängd - och avstånd är ju detsamma som tid - utan de har skapat genvägar för att göra världen en aning mindre outhärdlig. Man vill inte acceptera två världar som inte kan kommunicera. Ursula LeGuin kallar en sådan sändare och mottagare för *ansible*, the instantaneous transmitter och har använt den i några av sina böcker (se t.ex. Ursula K. LeGuin, *City of Illusions*, Panther Books Ltd 1976, sid. 97). Kanske jag kan säga *ansibel* på svenska och *ansibilo* på esperanto, bildat från verbet *ansibi* = "ambaüdirekte kaj senprokraste komuniki spite al la relativeca teorio". Med den kan kolonisterna få nyheter hemifrån.

Men språken är ett lika stort hinder som avstånden

Men klyftan av ljusår är inte det enda hindret för kommunikation i världen. Den planet vi vistas på är blott en bråkdel av ljusekunders storlek, men har en komplexitet som för tanken kan vara lika outhärdlig som ljusekunders avstånd. Vi kan lära oss ett fåtal språk under våra liv, men vi talar tretusen och nästan alla är och förblir oåtkomliga för var och en av oss. Decenniers arbete är ofta otillräckligt för att lära sig ett enda språk så väl att man inte uppfattas som främling bland dem som talar det från födelsen. Detta är människans tragedi, att hon är dömd att förbli en främling inför majoriteten av sina artfränder. Att inte nå fram till sina medmänniskor på grund av språkets komplexitet är en minst lika outhärdlig tanke som att inte göra det på grund av ljusårs avstånd. Och drömmen om ett språk för alla människor är lika nödvändig som drömmen om en *ansibel*, en ögonblicklig sändare och mottagare.

Denna dröm har under seklernas lopp materialiserats i en mångfald projekt av konstgjorda språk som skulle vara tillgängliga för alla människor - fast för vissa av dem kan man inte tro att det var avsikten - och i några få fall har sådana projekt utvecklats till fullständiga språk.

Men låt oss vara ärliga. De flesta människors reaktion inför denna bråkiga mångfald, detta outhärdliga främlingskap är inte att lära sig språk eller att skapa nya språk, utan ett avskärmande. Man gör stora ansträngningar för att slippa kontakt. Man odlar allehanda myter om den egna gruppens eller nationens förträfflighet för att ge skäl för sina bristande kontakter. Så föds främlingshatet, som från början inte är ett hat utan bara okunskap orsakad av ett avskärmande.

"Världsspråk" - men hur har de blivit det?

Nu menar många att vi har ett världsspråk - eller är det flera? Ibland läser man beklaganden av att den lyckliga tid är förbi då latinet var ett internationellt språk (i Europa). Visst fungerade latinet, och detta under lång tid, men vilka kunde tala och skriva det? Jo, endast de som ägnat många år av studium åt det, och de utgjorde en liten minoritet som inte svarar mot de bildningsideal vi har idag. Hur kom det sig att latinet fick denna starka ställning?

När man besöker den underbart vackra Morbihanviken, inte olik den svenska skärgården men med fascinerande, fast livsfarliga, tidvattenströmmar, kan man stå på den kulle, Tumiachögen, som Cæsar lär ha stått på när han följde sjöslaget mot veneterna. Vädret var vackert och under slaget rådde total stiltje, vilket gav de romerska galärerna med deras dåliga sjövärdighet ett övertag över veneternas stormdugliga segelfartyg. Och i Michelin-guiden får man en enradig lektion: efter segern ockuperas landet, senatorerna dödas och folket säljs som slavar.

Svenskarna tror oftare än andra på engelska som världsspråk

Det förefaller mig som om svenskarna oftare än många andra tror att vi har ett språk i engelskan. Ibland uppfattas därför esperantoförespråkarna som engelskfientliga. Det är verkligen fel, ty jag har aldrig mött någon annan attityd än att man skall ta tillvara det bästa i varje nationell kultur. Men det måste ändå sägas att satsningen på engelska i det svenska utbildningsväsendet har lett till en ensidighet som med största sannolikhet är skadlig och leder till förluster, kulturella och ekonomiska.

Kanske kan detta hänga ihop med att Sverige är ett av de få länder som varken varit koloniserat eller koloniserande och att man därför i Sverige har svårt att förstå både hur en kolonialmakt fungerar inifrån och vad kolonisering innebär. Under alla omständigheter är ensidigheten ett faktum och till stor del en följd av utbildningspolitiken.

En annan sida av detta är att, trots att man läser så mycket engelska, så läser man i någon mening inte tillräckligt mycket. Man kanske lär sig nog för att förstå en TV-serie, om man samtidigt får läsa den svenska texten. Men hur många kan självständigt skriva ett brev eller hålla ett anförande? Det är tydligen få som når utöver den mottagande rollen, dvs. att läsa och höra, och lär sig att också vara den givande parten i en dialog, att skriva och tala.

Allt tyder på att det är ett stort steg mellan den passiva rollen och den aktiva, och vi borde inte så lätt ge upp det bildningsideal som ligger i att man skall utbildas till att kunna ta aktiv del i en dialog, att inte bara vara mottagande utan också givande.

Esperanto kan minska ensidigheten

Och just här har esperanto en viktig uppgift. Esperanto minskar ensidigheten och ökar möjligheterna till varierande kontakter. Esperanto är mycket lätt att lära sig läsa. Det är förstås viktigt. Men det är mycket viktigare att esperanto är så lätt att tala och skriva, så att man kan bli en aktiv samtalspart, inte bara en mottagare av information som andra serverar. Däri ligger den ena orsaken till att esperanto har nått längst som kommunikationsmedel över språkgränserna. Den andra orsaken är denna: inga främlingar talar esperanto.

Ansibeln måste förbli en dröm

Om jag nu till slut skall svara på frågan i rubriken: "Vad är ett världsspråk?", så måste jag beklagligtvis konstatera att jag anser att det inte finns något världsspråk och att det aldrig kommer att finnas något. Ty vilka krav måste ett världsspråk uppfylla? Det måste var ett system för kommunikation som tillåter dialoger över hela världen. Och det innebär ett språk som är tillgängligt för alla, plus en ansibel, för att kunna samtala över världens avstånd. Utan ansibeln kan man ju inte få svar. Och jag tror inte att det någonsin kommer att gå att konstruera en sådan apparat. Det finns nämligen inte någonting hittills som tyder på att relativitetsteorin skulle ha fel i det avseendet. Om vi däremot begränsar problemet till den här planeten, så är situationen helt annorlunda. Ursula LeGuins dröm om omedelbar kommunikation måste, som jag tror, förbli en dröm. Men på jorden behövs ingen ansibel. Vi har ju esperanto och det enda vi behöver är att lära oss det.

Christer Kiselman